

PŘÍRODNÍ KONTINUUM A POLITICKÉ HRANICE VE VÝZKUMU PERCEPCE PŘÍRODNÍCH RIZIK

Tadeusz Siwek

Ostravská univerzita v Ostravě, Přírodovědecká fakulta, Chittussiho 7,

370 05 Ostrava – Slezská Ostrava

tadeusz.siwek@osu.cz

Abstrakt.

V současnosti probíhá řešení výzkumného úkolu GAČR, naplánovaného na období 2016-2018, Individuální a organizační rozhodování v redukci environmentálních rizik: determinanty, motivace a efektivita, a to na příkladech konkrétních území v Moravskoslezském a Ústeckém kraji. Jedním z ústředních témat tohoto výzkumu jsou mentální mapy rizik, které mohou být různé jak v různých regionech, tak u jejich obyvatel a představitelů místní samosprávy. Tento příspěvek upozorňuje na problém územního rozsahu těchto mentálních map, které se týkají přírodních procesů probíhajících v přírodním kontinuu, ale aktivita jednotlivých aktérů, vytvářejících si svoje individuální mentální mapy, je teritoriálně omezena na území vlastního státu, kraje nebo obce. Výsledkem je několik hypotéz, které mohou přispět k řešení výše uvedeného výzkumného projektu.

Klíčová slova: percepce přírodních rizik, česko-polské pohraničí, česko-německé pohraničí

1. Úvod

Projekt „Individuální a organizační rozhodování v redukci environmentálních rizik: determinanty, motivace a efektivita“ se zabývá hodnocením rozhodování ovlivňujících vybraná environmentální rizika na nejrůznějších úrovních tří regionů Česka: severních Čech (garant UJEP Ústí nad Labem), Prahy (garant UK Praha) a severní Moravy a Slezska (garant Ostravská univerzita). Jednou z důležitých otázek, kterými se projekt bude zabývat, je jistý vztah mezi přírodními a společenskými jevy – v tomto případě vnímání environmentálních rizik (přírodní jev) na pomezí dvou států (společenský jev). Jde v podstatě o nekompatibilitu hranic, jelikož přírodní hranice jsou častěji neostře než hranice vymezeny člověkem – zejména ty politické – které jsou ostré. Přírodní hrozby ve vztahu k politickým hranicím jsou většinou chápány globálně. Hranice s nimi většinou vůbec nijak nesouvisí – viz např. poslední tsunami, které vyvolalo havárii jaderné elektrárny ve Fukušimě (Hannigan, 2012). Na lokální úrovni to však může být jinak. Ze tří zkoumaných území jsou totiž dvě pohraniční: severní Čechy (pohraničí s Německem) a severní Morava a Slezsko (pohraničí s Polskem).

2. Zkoumaná pomezí

2.1 Přírodní poměry na zkoumaných pomezích

Česko-saská hranice je tvořena Krušnými horami, z velké části se kryje s rozvodím mezi povodím Ohře a Bíliny z české strany a Elstery a Flöhe ze saské strany. Environmentální ohrožení českého území z německé strany se může kontinuálně přenášet jedinečně vzduchem, tzn. v podobě klimatických vlivů, popřípadě na velmi nepatrných lokalitách v podobě sesuvů.

Hranice v Moravskoslezském kraji je směrem do Polska otevřenější, protože hlavní evropské rozvodí leží poněkud jižněji. Úsek této hranice mezi Opavou a Krnovem tvoří menší řeka Moravice, levostranný přítok Odry. Případná ohrožení tedy mohou mít podobu přesahů přírodních procesů ze severu v podobě klimatických vlivů, a v menší míře v podobě (zejména lokálních) povodní.

2.2 Politický charakter zkoumaných hranic

Oba úseky hranic jsou hranice uvnitř bývalého východního bloku. Teoreticky by měly být dlouhodobě přístupné, ale v praxi tomu tak v období 1945-1990 nebylo. Přes deklarované přátelství mezi zeměmi komunistického bloku nebyl hraniční režim stejně volný, jako mezi zeměmi v západní Evropě. Málo hraničních přechodů a administrativní překážky při překračování hranic vyvolávaly v obyvatelstvu pocit, že za hranicemi je země neznámá a tím pádem i nevládná. Tyto pocity musela navíc posílit i výměna obyvatelstva po 2. světové válce. Na německo-české hranici k ní došlo jen z české strany, ale na polsko-české hranici bylo nové obyvatelstvo na obou stranách hranice, s výjimkou Těšínska (Šerý M., Šimáček, P. 2013). Na Těšínsku jako na jediném úseku celé dnešní česko-polské hranice obyvatelstvo – zčásti i na české straně polské národnosti – zůstalo i po válce ve svých původních sídlech a mělo příležitost kontinuálně pěstovat vzájemné kontakty (Zenderowski R. 2002).

3. Hypotetické vlivy politických hranic

3.1 Prostupnost zkoumaných hranic

Pokud je hranice prostupná a kontakty s „blízkým zahraničím“ dobré, přírodní procesy mohou být vnímány zcela přirozeně ve svém kontinuu. Spolupráce lokálních orgánů i místních organizací, a nakonec i lidí při předávání informací a případných výstrah je v takových případech obvykle dostatečná s pozitivními důsledky pro obyvatelstvo na obou stranách hranice. Neprostopná hranice může mít pro vnímání rizik dva protikladné důsledky: Neznámé území za hranicemi není vůbec vnímáno, a proto i potenciální nebezpečí odtamtud může být mimo rozlišovací schopnost obyvatel. Když je naopak neznámé zahraničí vnímáno jako hrozba, může být environmentální riziko zveličováno.

Vnímání nepříliš známého zahraničí mohou ovlivnit stereotypy – a to jak kladné, tak i záporné. Ty záporné ale mnohem pravděpodobněji Stereotyp je totiž náhražkou poznání. Nemusíme něco zkoumat, když „přece víme, jak to je“. Jelikož hranice zkoumaného území byla v minulosti spíše neprostopná a prostupnou se stala fakticky až ve druhé polovině 90. let, přičemž plně prostupná je až od vstupu Česka a Polska do Schengenu (prosinec 2007), lze očekávat, že vnímání hranice bude někde uprostřed: nebude ani úplně omezené, ani úplně otevřené.

3.2 Malý zájem o zahraničí na česko-polském úseku hranice

Zájem o dění v „blízkém“ zahraničí ve zkoumaném území, konkrétně na území Opolského vojvodství z polské strany a Moravskoslezského a Olomouckého kraje z české strany provedla v letech 2010 a 2011 Univerzita Palackého. Výzkum olomouckých kolegů potvrzuje značné přetrvávání „železné opony“ ve vědomí obyvatel pohraničí. Hranice je pořád značnou bariérou na česko-polském úseku hranice na zkoumaném území především z české strany z důvodu přetrvávání působení negativních stereotypů, které utvrzují i poměrně slabý vývoj ekonomiky na obou stranách této hranice (Ziener a kol. 2012).

4. Místo závěru – co můžeme očekávat?

Dva možné důsledky pro vnímání přeshraničních přírodních rizik na úseku hranice mezi Českem a Polskem v oblasti Opavska a Jeseníků. Neznámé území za hranicemi není vůbec vnímáno, a proto i potenciální nebezpečí odtamtud může být mimo rozlišovací schopnost obyvatel. Naopak při vnímání neznámého zahraničí jako hrozby, může být environmentální riziko zveličováno. Tyto postoje mohou být různé u různých skupin obyvatel. V průběhu řešení projektu se bude nutno podívat, zda se tato hypotéza potvrdí. Důležité bude, jak se k ní případně postaví: místní politici, média i tzv. „obyčejní lidé“.

Poděkování

Príspevek vznikl za podpory projektu GAČR č. 16-02521S „Individuální a organizační rozhodování v redukci environmentálních rizik: determinanty, motivace a efektivita“, řešeném v období 2016-2018.

Literatura

HANNIGAN, J. (2012): *Disasters without borders: The international politics of natural disasters*. Polity Press, Cambridge, UK, Malden MA, USA, 256 p.

ŠERÝ M., ŠIMÁČEK, P. (2013): Vnímání hranic obyvatelstvem regionů s rozdílnou kontinuitou socio-historického vývoje jako dílčí aspekty jejich regionální identity. *Geografie*, 118, č. 4, s. 392-414.

ZENDEROWSKI, R. (2002): Stosunki między mieszkańcami miast podzielonych granicą państwową na przykładzie Cieszyna i Czeskiego Cieszyna (Český Těšín). Studium socjologiczne. *Studia Regionalne i Lokalne*, 3, č. 1, s. 49-78.

ZIENER, K., KLADIVO, P., PTÁČEK, P., ROUBÍNEK, P., RUIDISCH, R. (2012): Auswirkungen historischer Entwicklungspfade auf die Wahrnehmung von und in Grenzräumen und die grenzüberschreitende Zusammenarbeit. Beispiele aus dem österreichisch-slowenischen und dem tschechisch-polnischen Grenzraum. *Mitteilungen der Österreichischen Geographischen Gesellschaft*, 154, pp. 155-190.